

Urbanik Tímea

SZTE Juhász Gyula Pedagógusképző Kar
ORCID:0000-0002-8228-2384

Szimbólumszöví

Újvári Edit születésnapjára

„Kívül az idő siklásán
mozdulatlan orsó pörög,
ime világot készítünk, túl minden ívbe-foghatón”

Weöres Sándor: *Hatodik szimfónia, A teremtés*

Absztrakt

Szimbólumok szövik át az életünket, olvasmányainkat, kultúránkat, gondolkodásmódunkat, mégsem értjük, tudjuk pontosan egyik-másik szimbólum jelentését. Meg lehet fejteni és újra meg újra lehet tanulni a szimbólumokat. Ehhez nyújt segítséget egyfajta szótárként, tárként a Szimbólumtár. Újvári Edit több művelődéstörténeti kézikönyv szerkesztője, szerzője, többféle tudományos közösség tagja. A szimbólumok jelentéseit felgöngyölítő munkája a szövíés tevékenységét idézi fel szimbolikus formában.

Kulcsszavak: köszöntő, Szimbólumtár, szimbólumok, szövíés

Abstract

Symbol weaver – For Edit Újvári's birthday

Symbols weave through our lives, our reading, our culture, our way of thinking, yet we do not understand or know exactly the meaning of one or another symbol. Symbols can be deciphered and learned over and over again. The Symbols Library provides help for this as a kind of dictionary, a repository. Edit Újvári is the editor and author of several cultural history handbooks and a member of several scientific communities. Her work, which wraps up the meanings of symbols, evokes the activity of weaving in a symbolic form.

Keywords: toast, symbol library, symbols, weave

Szimbólumok szövik át az életünket, olvasmányainkat, kultúránkat, gondolkodásmódunkat, mégsem értjük, tudjuk pontosan egyik-másik szimbólum jelentését. Meg lehet fejteni és újra meg újra lehet tanulni a szimbólumokat. Ehhez nyújt segítséget egyfajta szótárként, tárként a *Szimbólumtár*. Több tudományág is foglalkozik a szimbólumokkal: a mítoszkutatásnak, a vallástörténetnek, a művészettörténetnek, a néprajztudománynak, az irodalomtudománynak, a pszichológiának és a kulturális antropológiának is fontos részterülete a szimbólumok alkalmazása, értelmezése. A művelődéstörténet felfogható a motívumok, jelképek újrafogalmazásaként és aktualizálásaként is. A laikus érdeklődő olvasótól a hivatásszerűen olvasókig, kutatókig mindenkinek fontos kézikönyv lehet a *Szimbólumtár* a maga majdnem 700 szócikkével, melyből közel 250-nek Újvári Edit a szerzője (társszerzője), aki Pál József mellett a másik szerkesztője volt a könyvnek és fontos szervezője a közös munkának. Tudományos közösségszerveződési kuriózum ennek a munkának a létrejötte, a szócikkeket meghatározó professzorok, majd az egyetemi oktatók és hallgatók által írt szócikkek, melyek csoportos szakmai ellenőrzésen, lektoráláson estek át. Az egykori szegedi József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán, az 1986 óta megjelenő *Ikonológia és műértelmezés* című sorozat ikonológiai, szimbó-

lum- és hermeneutika-elméleti dokumentumokat és tanulmányokat közölt. A tudományos vállalkozást Voigt Vilmos a „szegedi ikonográfiai iskola”-ként említi. (Újvári, 2015) Ez a paradigma határozta meg a kézikönyv elveit is. A címszójegyzék első változatát a sorozat szerkesztői, Fabiny Tibor, Pál József, valamint Szörényi László állították össze. A szócikkek szerzői: Andrási Dorottya, Antal Bernadett, Borbély Boglárka, Balogh Márta, Csima Ágota, Eörsi Anna, Farkas Anikó, Imrényi Tibor, Kemény Gabriella, Komlóssy Judit, Kuzsmann Zsófia, Lipták Anikó, Miklós Pál, Nagy Krisztina, Pápai Julianna, Pethő Ildikó, Propsz Eszter, Reuss Gabriella, Schlachtovszky Csaba, Szabó Tímea, Újvári Edit, Vanyó László és Varga Emese. Az együttműködés nem csak a tanárok és a hallgatók között, hanem különböző tudományterületek képviselőinek közreműködésével valósult meg: Andrási Dorottya jogtörténészként, Eörsi Anna művészettörténészként, Imrényi Tibor teológusként, Miklós Pál szintén művészettörténészként és sinológusként, Propsz Eszter germanistaként, Reuss Gabriella anglistaként és Vanyó László papként, egyetemi tanárként vett részt a munkában. A lexikonnak jellegéből fakadóan egy csapatnyi lektora volt: Ecsedy Ildikó, Endrei Walter, Fabiny Tibor, Fried István, Hoppál Mihály, Prokopp Mária, Szigeti Lajos Sándor, Szilárdfy Zoltán, Szili József, Szőnyi György Endre, Tegye Imre, Wojtilla Gyula és Záhonyi Aladár személyében.

1. kép Újvári Edit a *Szimbólumtár* társszerkesztője. Fotó Schmidt Andrea Forrás: https://library.hungaricana.hu/hu/view/Delmagyarország_1998_03/?pg=165&layout=s

A kötet *Szimbólumtár* főcímmel, *Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából* alcímmel jelent meg a Balassi Kiadónál 1997-ben, s a 2001-es és 2005-ös átdolgozott újrakiadás és CD-változat után felkerült a Tankönyvtár online oldalára is.

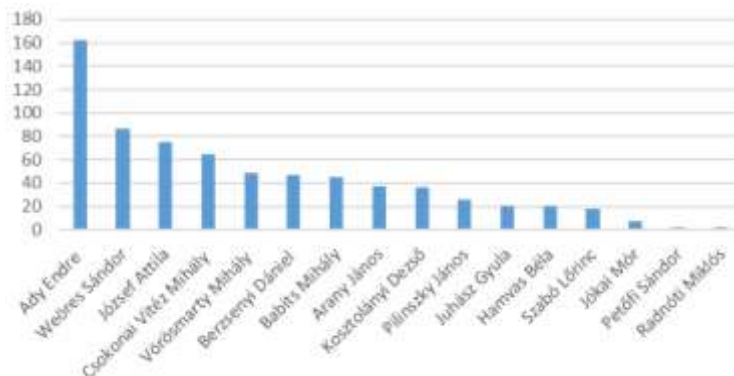
A Balassi Kiadó, mely 1992-ben, a rendszerváltás utáni dinamikus időszakban alapult, s a humántudományok területén ad ki igényes tartalmú és kiállítású könyveket. Jellemző tudományterületeik a művelődéstörténet, az irodalomtörténet, az irodalomelmélet, a nyelvészet és nyelvtörténet, a történettudomány, a régészet, a művészettörténet, a művészetelmélet, a szociológia, a pszichológia, a néprajz, a könyvtörténet, a zenetudomány, a színháztörténet és a színházelmélet. Szótár- és nyelvkönyvprogramjuk mellett művészeti kiadványok, képzőművészeti album, zenetörténeti ritkaság is található. A *Szimbólumtár* kézikönyvköz illő keményfedeles kötetként 500 illusztrációt is tartalmazva jelent meg.

A tájékozódást segítő, a tudást rendszerező és archiváló funkciók kiemelten fontosak egy ilyen tár esetében. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) katalógusának tárgyszó listája jól mutatja a *Szimbólumtár* lényegét és jelentőségét: jelek; szimbólumok; referenszkönyv; enciklopédia; lexikon; társadalmi kommunikáció tárgya; szimbólumok / művészet; allegóriák / művészet; emblémák / művészet; néphit és természetfölötti lények, jelenségek / néprajz; művelődéstörténet; egyetemes; nemzetközi; irodalmi motívum; művészeti motívum; jelkép; archetípus; oktatási segédlet. Tudományterületként a művelődéstörténet és a néprajz jelenik meg, a művészetek általános kategóriaként szerepel, kiemelten az irodalom van jelen, s mindez a társadalmi kommunikációba ágyazva a jelek, a szimbólumok, az allegóriák és az emblémák által. Tájékoztató kézikönyv jellegét a referenszkönyv és a lexikon, enciklopédia megnevezések jelzik. Lexikon a *Szimbólumtár*, amennyiben szócikkekben listázza és magyarázza a szimbólumokat. Enciklopédiaként való használatát négyféle mutató teszi lehetővé: témakörönként (Pl.:

állatok, cselekedetek, testrészek), jelentésbeli csoportosításban (Pl.: beavatási/élet/erő/idő/női szimbólumok), vallás és eszmerendszerek szerinti csoportosításban (Pl.: alkímiai, asztrológiai, buddhista, iszlám, keresztény, szabadkőműves, zsidó szimbólumok) és egy külön csoportosításban szerepelnek a legfontosabb keresztény ikonográfiai motívumok, attribútumok és szimbólumok felekezetek és témák szerint.

A Szimbólumtár közel hétszáz szócikke az egyes szimbólumok történeti korokon át hagyományozódó jelentéseit és jelentésmódosulásait is bemutatja. A szócikkekben megvalósul a kultúrák szerinti tagolás és a történeti sorrendiségre való törekvés. Egyetemes kultúrtörténeti nézőpontot használ, de elsősorban magyar példákat szerepeltet. A szimbólumoknak kulturálisan felfejthető történetei és jelentései vannak, melyek a szépirodalomban is megjelennek. Az irodalomban a szerzők a szimbólumokat alkalmazzák, és jelentéseiket kiegészítik, módosítják. Komoly erénye a Szimbólumtárnak, hogy irodalmi példákat is felsorakoztat a szócikkek végén más művészeti zenei, képzőművészeti, építészeti példákkal együtt. A kötet használatát idegen szavak és szakkifejezések jegyzéke, valamint a felsorolt mutatók segítik. A források és a felhasznált szakirodalom bibliográfiája szolgálja a további tájékozódást. Túlzás nélkül állítható, hogy alapkönyv lett, az Elektronikus Periodika Adatbázisban (EPA) 351 hivatkozás van rá a közönlő megírásának idején, 2023 nyarán.

Hogyan alakul a *Szimbólumtár* magyar irodalmi kánonja? Ady Endre markáns túlsúlya részben a költő szimbolizmusához való kötődésében kereshető. A Weöres Sándor műveire való gyakori utalást költészetének sokrétűsége indokolhatja, s ő az a szerző, aki időben a legközelebb áll a szócikkek készítőihez 1989-es halálával. Újvári Edit doktori dolgozata is hozzá kapcsolódik: „*A mindenség hullámzó nászruhád*” *Istennői mítoszmotívumok Weöres Sándor költészetében*. (Újvári 2004) Részben érthető, hogy a költészet mellett a másik két műnem, a prózai és drámai műfajok mennyire kiszorultak. A prózai példák nagyrészt világirodalmi művekre vonatkoznak. A magyar regények közül a következők szerepelnek egy-egy említéssel: Sánta Ferenc *Az ötödik pecsét*, Dugonics András *Gyapjas vitézek*, *Etelka*, Kertész Imre *Sorstalanság*, Arany László *A délibábok hőse*, Sárközi György *Mint oldott kéve*, Sütő András *Advent a Hargitán*, Ottlik Géza *Iskola a határon*, Móricz Zsigmond *Tündérbert*, Babits Mihály *A gólyakalifa*, Gárdonyi Géza *Isten rabjai*, Jókai Mór *Sárga rózsza*, *Fekete gyémántok*, Kosztolányi Dezső *Édes Anna*, Krasznahorkai László *Sátántangó*. Krasznahorkai az egyetlen kortárs szerző a magyar irodalomból. A világirodalmi példák viszont inkább a prózai művekre vonatkoznak, ahol a legtöbbet hivatkozott mű Apuleius *Aranyszamár* című regénye mellett Bulgakov *Mester és Margaritája*.

1. ábra A *Szimbólumtár* magyar irodalmi hivatkozásai szerzők szerint

A *Szimbólumtár* megjelenése után Zsélyi Ferenc a *Tiszatájban*, Vajda György Mihály a *Vigiliában*, Rónay László a *Magyar Naplóban* írt kritikát, recenziót a kézikönyvről. Használni pedig kifejezetten széles körben használják. Az irodalmi művek elemzéseiben van ennek kimutatható nyoma, s némi lokális, szegedi túlsúlya az Arcanum adatbázis adatai alapján. S az irodalom terápiás jellegű használatában újabb nézőpontokból válnak fontossá a szimbólumok. A Boldizsár Ildikó-féle meseterápia, a mesepedagógia (Bajzáth Mária), mesepszichológia (Kádár Annamária) és mesepedagógia (Hevesi Tímea Mária) módszereiben különösen értékes kézikönyv a *Szimbólumtár*. A meseterápia egyik jelmondatát továbbgondolva: „Minden élethelyzetnek megvan a maga meséje.” Minden élethelyzetnek megvannak a maga narratívái és szimbólumai

Irodalom

- Bajzáth M. (2015). *Mesefoglalkozások gyűjteménye 1. Pedagógusoknak. Vázlat 49 meséhez*. Kolibri Kiadó.
- Boldizsár I. (2010). *Meseterápia. Mesék a gyógyításban és a mindennapokban*. Magvető Kiadó.
- Hevesi T. M. (2019). A "Szimbólum pedagógia" fogalmának megalapozása, bevezetése. In: Kaposi J., Szőke-Milinte E. (szerk.). *Pedagógiai változások – a változás pedagógiája*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, 160-178.
- Kádár A. (2012). *Mesepszichológia. Az érzelmi intelligencia fejlesztése gyermekkorban*. Kulcslyuk Kiadó.
- Kőszeghy P., Tamás Zs. (2003-2012 szerk.). *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon*. Balassi Kiadó.
- Németh L. A. (2023 szerk.). *Szövegtelelő. Találd meg magad az irodalomban*. Libertine Könyvkiadó.
- Pál J., Újvári E. (1997, 2001, 2005, szerk.). *Szimbólumtár. Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából*. Balassi Kiadó.
- Rónay L. (1998). Jelképek erdejében. *Magyar Napló*, 10(5), 50.
- Szabó C. Sz. (1998). Egy szegedi kötet sikertörténete. A szimbólumok tárháza. *Délmagyarország*, 88(60).
- Szirmai É., Tóth Sz., Újvári E. (2016 szerk.). *A hatalom jelei, képei és terei*. JGYF Kiadó.
- Szirmai É., Tóth Sz., Újvári E. (2018 szerk.). *Állati jelek, képek és terek I-II*. JGYF Kiadó.
- Tankönyvtár <https://dtk.tankonyvtar.hu/xmlui/handle/123456789/13113> Utolsó letöltés: 2023. 07. 22.
- Újvári E. (2004). „A mindenség hullámozó nászruhád” Istennői mítoszmotívumok Weöres Sándor költészetében. JGYF Kiadó. <https://doktori.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/76/> Utolsó letöltés: 2023. 07. 22.
- Újvári E. (2015). „Jelet hagyni”(Vizuális alkotások és rítusok szemiotikai elemzése). JGYF Kiadó. http://www.jgypk.hu/kiado/wp-content/uploads/woocommerce_uploads/2016/12/%C3%9A%jv%C3%A1ri-Edit-Jelet-hagyni.pdf Utolsó letöltés: 2023. 07. 22.
- Vajda Gy. M. (1998). Új magyar szimbólumtár. *Vigilia*, 63(6), 474–475.
- Vígh É. (2019 szerk.). *Állatszimbólumtár A-Z*. Balassi Kiadó.
- Zsélyi F. (2000). Szimbólumtár. Jelképek, motívumok, témák az egyetemes és a magyar kultúrából. *Tiszatáj*, 54(9), 102–110.